

Sigmund Frojd
ODABRANA DELA

Naslovi originala

Der Wahn und die Träume in W. Jensens „Gradiva”

Eine Kindheitserinnerung des Leonardo da Vinci

Der Moses des Michelangelo

Dostojewski und die Vätertötung

Das Unbehagen in der Kultur

Sigmund Frojd

IZ KULTURE I UMETNOSTI

*SUMANUTOST I SNOVI U „GRADIVI” V. JENSENA
JEDNO SEĆANJE IZ DETINJSTVA LEONARDA DA VINČIJA
MIKELANĐELOV „MOJSIJE”
DOSTOJEVSKI I OCEUBISTVO
NELAGODNOST U KULTURI*

NEVEN

**SUMANUTOST I SNOVI
U „GRADIVI“ V. JENSENA**

I

Među ljudima koji veruju da je pisac ovih redova¹ uspeo da razjasni suštinske zagonetke sna, javili su se radoznalost i interesovanje za snove koje uopšte nisu sanjali, već koje su pisci stvorili i pripisali izmišljenim likovima u okviru neke priče. Namera da se i ova vrsta snova podvrgne tumačenju može da nam deluje besmislenom i neobičnom; s druge strane, ona bi mogla da bude opravdana. Mada, još uopšte nije opšteprihvaćeno da snovi imaju smisao i da mogu da se protumače. Naučnici i većina obrazovanih ljudi samo sležu ramenima kad im se spomene zadatak tumačenja snova; samo narod koji je ostao sujeveren i koji time nastavlja tradiciju iz drevnih vremena i ne želi da se odrekne uverenja da snovi mogu da se protumače i autor *Tumačenja snova*, usudili su se da zauzmu stav suprotan nauci i da prihvate ovaj starinski i sujeverni. Naravno, autor ovih redova je daleko od toga da smatra da snovi imaju proročansku moć, za čijim otkrivanjem ljudi odvek teže koristeći sva moguća sredstva, ali ni on nije mogao da potpuno odbaci povezanost snova sa budućnošću, s obzirom da je posle napornog rada na njihovom tumačenju došao do zaključka da su snovi zapravo želje onog koji ih sanja koje su prikazane kao ispunjene. A ko može da kaže da se želje najčešće ne odnose na budućnost?

¹ Freud, *Die Traumdeutung* (*Tumačenje snova*), 1900, Sabrana dela, II.

Dakle, kao što sam rekao, san predstavlja ispunjenje želja. Onaj ko se ne plaši da prouči jednu ozbiljnu knjigu i ne očekuje da će jedan komplikovan problem da bude prikazan kao jednostavan i lak, bez obzira na istinitost i tačnost, može da u spomenutom *Tumačenju snova* potraži detaljne dokaze za ovu tvrdnju. A do tada, neka ostavi po strani sumnjičavost koja se u njemu javlja kad treba da poistoveti san sa ispunjenjem želje.

Ipak, otišli smo predaleko. Još nismo utvrdili da li smisao svakog sna može da se protumači kao ispunjenje želje ili, podjednako često, i kao zastrašujuće iščekivanje, rešenost, zaključak i tako dalje. Sem toga, i dalje ostaje nerazjašnjeno da li san zaista ima neki smisao i da li uopšte možemo da mu priznamo vrednost psihičkog procesa. Nauka na ovo pitanje odgovara negativno. Ona smatra da je sanjanje fiziološki proces kojem ne treba da se traže ni smisao ni značenje ni namera. Smatra se da fizički nadražaji tokom sna sviraju po duševnom instrumentu i tako dovode u svest različite predstave kod kojih ne postoji nikakva psihička povezanost. Po tom mišljenju, snovi bi mogli da se porede sa trzajima, ali ne i sa izraženim pokretima psihičkog života.

U tom sukobu mišljenja o smislu sna, čini se da se pisci nalaze u istom taboru u kojem su i naši preci, sujeverni narod i autor *Tumačenja snova*. Kad likovi koje je njihova mašta stvorila sanjaju, oni to čine isto onako kako to možemo da vidimo u svom svakodnevnom iskustvu. Njihove misli i osećanja nastavljaju se u snu, a autori se trude da psihička stanja svojih junaka izraze i kroz snove. Pisci su dragoceni saveznici, a njihova svedočanstva treba ceniti budući da oni često mnogo više znaju o stvarima između neba i Zemlje nego što to naša u školama stečena mudrost i pomišlja. Oni su pogotovu u nauci o duši daleko odmakli u odnosu na nas prosečne ljude zato što se oni napajaju iz izvora koji nisu pristupačni nauci. Jedino još nedostaje da pisci počnu da se potpuno nedvosmisleno zalažu za to da snovi imaju smisla! Naime,

oštri kritičari bi mogli da stave primedbu da pisac ne zauzima stav ni za ni protiv psihičkog smisla nekog sna, već se zadovoljava time da prikaže kako se uspavana duša trza na uzbuđenja koja su se u duboko u njoj zadržala iz budnog stanja.

Naše interesovanje za način na koji pisci u svojim delima koriste snove, i pored ovakvog otrežnjenja, nije umanjeno. Ako nam ovo proučavanje i ne donese ništa novo o snovima, možda će da nam iz drugog ugla pruži uvid u prirodu književnog stvaranja. Snovi važe za neobuzdane tvorevine koje ne poštuju nikakva pravila, a šta tek onda da kažemo o potpuno slobodnom podražavanju snova! Ipak, u psihičkom životu postoji mnogo manje slobode i slučajnosti nego što smo skloni da mislimo. Možda ih čak uopšte i nema. I ono što u spoljašnjem svetu nazivamo slučajnošću, ipak, kao što je poznato, počiva na zakonima; isto tako, i ono što u psihičkom životu nazivamo slučajnošću, počiva na zakonima koje za sada nejasno naziremo. Pogledajmo, dakle šta se tu krije!

Postoje dve metode koje bismo mogli da primenimo na ovakvo istraživanje. Jedna bi bila da proučimo jedan određeni slučaj, odnosno snove koje je neki pisac stvorio u nekom određenom delu. Druga bi bila da se bavimo prikupljanjem i suprotstavljanjem različitih primera korišćenja snova u delima različitih pisaca. Ova druga metoda nam se čini ispravnijom, možda čak i jedino prihvatljivom zato što nas oslobađa izobličavanja do kojih dolazi zbog veštački stvorenog pojma *pisac*. Ovaj pojam se, zapravo, pri ispitivanju razlaže na bezbroj različitih individualnosti, od kojih neke cenimo kao najveće poznavaoce čovekovog psihičkog života. Ipak, stranice koje slede posvetićemo istraživanju prve vrste. U spomenutom krugu ljudi među kojima se pojavilo interesovanje za snove prikazane u književnim delima, neko se setio da je u delu koje je nedavno pročitao i koje mu se dopalo, bilo nekoliko snova u kojima ga je nešto poznato i blisko privuklo da na njima primeni tehniku tumačenja snova. Ovo malo delo mu se u početku

dopalo zbog same radnje koja se odigrava u Pompejima i u kojoj se jedan mladi arheolog ponovo okreće životu. Naime, ovaj mladić je ljubav prema životu bio zamenio interesovanjem za ostatke klasičnih starina, a sada se vraća životu neobičnim, ali ipak ispravnim zaobilaznim putem. Dok analizira ovu poetsku materiju, u čitaocu se javljalo nešto poznato i blisko. To delo je kratka pripovetka *Gradiva* koju je napisao Vilhelm Jensen, koji joj je dao i podnaslov *Fantazija iz Pompeja*.

Sada bih čitaoce zamolio da ovaj rad ostave po strani i da ga za neko vreme zamene *Gradivom*, koja je izišla iz štampe 1903. godine, da bih mogao da se pozivam na ono što im je već poznato. Onima koji su *Gradivu* već pročitali pokušaću da osvežim pamćenje pomoću jednog kratkog izvoda, računajući s tim da će to podsećanje da u njima ponovo izazove čar koju su osetili pri čitanju ovog dela.

Norbert Hanold, mladi arheolog, zadovoljan je zbog prilike da prouči izvrsnu gipsanu kopiju jednog reljefa koji je video u nekoj zbirci u Rimu. Taj reljef ga je jako privukao, pa je osetio veliko zadovoljstvo kad je uspeo da nabavi njegovu gipsanu kopiju i da je okači u svojoj sobi u jednom nemačkom univerzitetskom gradu. Na reljefu je prikazana jedna mlada devojka kako korača u bogato nabranoj haljini, koju je tako zadigla da joj se vide stopala u sandalama. Jedno stopalo se nalazi na tlu, dok je drugo malo podignuto i jedva da dodiruje zemlju vrhovima prstiju, a peta i taban su postavljeni skoro okomito. Ovaj neobičan i privlačan hod verovatno je privukao pažnju umetnika, a sada, posle mnogo stotina godina, izaziva i pogled pun divljenja našeg mladog arheologa.

Interesovanje junaka priče za ovaj reljef predstavlja osnovnu psihološku činjenicu dela kojim se bavimo. Ova činjenica ne može da se jednostavno objasni. „Doktor Norbert Hanold, docent arheologije, zapravo n tom reljefu nije našao ništa što bi bilo od značaja za nauku kojom se bavi.” (*Gradiva*, str. 3). „On nije mogao da objasni sebi šta mu je to privuklo pažnju, koja se i dalje ne smanjuje.”